

# KUZEYBATI ANADOLU (AVUNYA)HALI VE EL DOKUMALARI

---

Aydın UĞURLU\*  
Eşref BÜLENT\*\*  
S. Senem UĞURLU\*\*\*

## Anahtar Kelimeler

Avunya, halı, Kazdağı, geleneksel dokuma

## Keywords

Avunya, carpet, Kazdağı, traditional textile

## 1.1. Özet

Yurtdışında, Anadolu halı ve el dokumaları konusunda yapılmış olan yayınlarda, Kuzeybatı Anadolu kastedilerek, Avunya (Agonya, Agunya) bölgesinde, bugün yörede dokunan halılardan motif ve kompozisyonları ile farklı, günümüzde uygulaması olmayan bir halı grubundan bahsedilmektedir.

Bu yayınlarda yapılan çelişkili ve farklı isimlendirmeler nedeniyle konumu netleşmemiş olan, yörenin coğrafi sınırları ve dokumaları hakkında yaptığımız ön araştırmalarda yöre halkının, "Avunya" olarak tanımladığı bölge, genel olarak İda/ Kazdağı'nın kuzeydoğu eteklerinde, il merkezi Çanakkale'nin Anadolu'daki; Lapseki, Çan, Biga, Bayramiç, Ezine ve Yenice ilçelerinin çevrelediği alan içinde olduğu saptanmıştır.

Bu bağlamda Yenice'nin güneyinde Kalkım yerleşim bölgesinde "Agonya Kapısı" olarak bilinen, Kayatepe Köprüsü ile Yenice'de Kalkım, Hamdibey, Pazarköy üçgeni içinde "Agonya Ovası" ve aynı ilçenin Hıdırlar köyünde eski adı "Agonya" olan sıcak su kaynağı (Hıdırlar Kaplıcası) bulunması çalışmalarımızı bu yöne çekmiştir.

Yöredeki toplumsal doku, İlkçağ'dan son yıllara dek, farklı grupların oluşturduğu hareketlilik içinde kültürel bütünlüğünü oluşturmuştur. Yörenin kültürel bütünlüğünün oluşmasında bilinen; askeri, stratejik, tarihi bağlamdaki savaşlar ile Troia, Assos, Kyzikos gibi antik kentler uzantısındaki arkeolojik unsurlar yanında pek bahsedilemeyen, çok renkli sosyokültürel etnografik değerler, toplum içinde özelliklerini günümüze kadar korumuşlardır.

Yörede kökleri belirsiz zamanlara uzanan yerleşim merkezlerinin olması, etnografik zenginliğin birikimini sağlamış. Ayrıca Doğu-Batı arasında alternatif geçiş yolu üzerinde bulunması nedeniyle de yöredeki et-

---

\* Prof. Dr. Aydın UĞURLU, Proje Yürütücüsü, Mimar Sinan Ünv. Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi.

\*\* Eşref BÜLENT, Proje Yürütücü Yardımcısı, Onsekiz Mart Ünv. Ayvacı Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

\*\*\* S. Senem UĞURLU, Proje Yürütücü Yardımcısı, Onsekiz Mart Ünv. Ayvacı Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

nografik zenginlik çeşitlenerek artmıştır. Bu bağlamda yöreye geleneksel el dokumacılığı ile gelen Yörük ve Türkmenler, karşılıklı kültürel etkileşim sonucunda Avunya halı çeşidinin oluşmasını sağlamışlardır.

Yöre halkının geleneksel dokuma alışkanlığı, tarihsel süreçte, yeni yerleşim ve yaşam tarzları doğrultusunda gelişerek, bu konuda yeni merkezlerin önem kazanmalarına neden olmuştur. Bu nedenle Avunya özelliğindeki dokumalar ise zamanla kaybolmuştur.

Günümüzde yöredeki geleneksel el dokumacılığı ve halı üretimi, çeşitli proje, kooperatif, vakıf ve özel girişimler boyutunda başarılı şekilde yapılmaktadır. Ancak Avunya halı tipleri unutulmuş, dokumalarından hiç bahsedilmediği için kaybolmaya yüz tutmuştur.

Konu ile ilgili çalışma akışı içinde bilgi derleme ve alan araştırmaları sonucunda elde edilecek bilgiler, projenin araştırma ekibi tarafından, TÜBA-TÜKSEK atölye çalışmalarındaki öneriler doğrultusunda değerlendirilerek erişilebilen Avunya halı ve diğer el dokumalarının envanteri çıkarılarak arşivlenecektir.

Yabancı yayınlarda bahsedilen; kendine özgü motif ve kompozisyonları ile Avunya halı grubu örnekleri, yöredeki projemiz çerçevesinde yeniden üretilecek tarzda belgelenecek kaybolmaları önlenecektir. Böylece yörede halen yapılmakta olan halı ve el dokumacılığı üretimi de Avunya halı tipleri ile zenginleşecektir. Aynı zamanda az sayıdaki yabancı yayında, çelişkili ve kısaca değinilen, yöredeki Avunya halı dokumacılığı tekrar literatüre kazandırılacaktır.

## 1.2. Summary

In the publications issued abroad about the Anatolian carpets and hand-woven textiles, mention is made of a carpet group, which is obsolete today, and differs from the current local carpets with its motives and compositions in Avunya (Avonya, Agunya) zone, which is intended to mean North Western Anatolia.

In the preliminary studies we conducted about the geographic limits and textiles of the region, which has no definite position due to the contradictory and varying naming in such publications, it has been established that the zone called "Avunya" by the local people lies on the north-eastern feet of Ida Mountain-Kazdağı, within the area enclosed by the counties Lapseki, Çan, Biga, Bayramiç, Ezine, and Yenice, of the province capital Çanakkale.

The zone is of the geographic characteristic of the regions of Marmara and Mediterranean, and constitutes a safe upland of the roads connecting the Aegean region and Anatolia to Thrace.

The social texture in the zone has been constituting the cultural integrity within the vivacity created by different groups, from antiquity to the recent past. Besides the known wars in military, strategic, and historical contexts, as well as the archaeological elements as an extension of the antique cities such as Troy, Assos, and Kizikos, the multicolour, sociocultural ethnographic values have maintained their properties in the society so far, in formation of the cultural integrity of the zone.

The fact that the zone contains centres of settlement with origins dating back to unknown period has contributed to the accu-



mulation of the ethnographic riches. Additionally, its position as an alternative passageway between the East and the West has further enhanced such ethnographic riches. The Nomads (Yoruks) and Turkmen who had migrated with their handicraft textile into the zone in such context, gave rise, as a result of a cultural interaction, to the creation of the class of Avunya carpets. The traditional weaving habits of the local people have improved, during the historical process, in line with their new settlement and life styles, and caused new centres of importance to emerge. Therefore the Avunya-style textiles have disappeared with time.

The traditional handicraft weaving and carpet production in the zone are successfully performed today by means of various projects, cooperatives, foundations, and private enterprises. Avunya carpets sorts have, however, been forgotten and inclined to disappear.

The properties of the Avunya carpet group, with its specific motives and compositions, which are mentioned in the foreign publications, which are mentioned in the foreign publications, will be documented in such a way that they can be reproduced and kept from vanishing, under our project conducted in the zone. Thus, the current production of carpets and hand-woven items in the zone will be enhanced with the Avunya carpet sorts. In the same time, the contradictory and rare references made in the international publications to the Avunya carpet weaving craft of the zone will be restored in the literature.

## 2. 2002 Yılı Çalışmaları

TÜBA-TÜKSEK' e sunulmuş olan çalışma programı doğrultusunda, yazılı yabancı kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında,

öncelikle Avunya tipi halıların yapıldığı bölgeyi çevreleyen yerleşim birimlerinde alan araştırmaları başlatılmıştır.

Avunya Halı ve El dokumaları konusundaki araştırmamızın coğrafi alanı, Kuzeybatı Anadolu'dur. Asya Kıtasının en batı ucu olan Baba Burnu'nun bulunduğu bölgeye, Biga Yarımadası da denir. Biga Yarımadası'nın kuzeyinde; Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı, batı ve güneybatısında Ege Denizi, doğu ve güneydoğusunda Kaz Dağları bulunur.

Antik dönemlerden bu yana önemli bir bölge olan araştırma alanımızın denize açılan kapıları, öncelikle Çanakkale Boğazı'dır. Çanakkale Boğazı; 62 km'ye yaklaşan uzunluğu ile Ege ve Marmara denizlerini birleştiren, Gelibolu ve Biga yarımadaı arasında, Asya ile Avrupa'yı ayıran önemli deniz geçitlerinden biridir.

Bölgenin kuzey sahillerindeki kapıları; Kapıdağ Yarımadası'nın doğusunda bulunan Bandırma Körfezi ile batısında yer alan Erdek Körfezi'dir. Bölgenin Ege Denizi'ne açılan diğer kapısı ise Edremit Körfezi'dir.

Bu genel coğrafi alan içinde, Bayramiç, Ezine, Biga, Yenice ovaları bulunmasına karşın, yörede Kazdağı merkezli dağlık ve tepelik alanlar geniş yer kaplar.

Bölge iklimi, Akdeniz ile Karadeniz iklimlerinin geçiş alanı üzerindedir. Bu iklimsel özellikler iç ile kıyı bölgelerinde daha belirgindir. Bölgenin Ege kıyılarında, yazlar genellikle sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlıdır. Bölgenin kuzeyinde plato özelliği gösteren yüksek kısımları ile iç alanlarında Karadeniz iklim özelliği görülür.

Bölgede Kazdağı'ndan beslenen birçok akarsu ve termal su kaynağı vardır. Biga Ya-



rımadası'nda başlıca akarsular, Eski Menderes Çayı da denilen Kara Menderes Çayı, Biga Çayı olarak da anılan Kocabaş Çayı, Kocaçay ve Umurbey Çayı'dır. Gönen Çayı'nın kaynakları Kazdağ'ındadır ve Yenice dolaylarında Avunya Deresi adını alır.

Bölgede Kaz Dağı eteği ve iç alanlarında çeşitli ağaçların oluşturduğu ormanlar, sahil kısımlarında ise, maki türü bitki toplulukları yer alır. Ormanlarda kızılçam, sarıçam, karaçam ve köknar gibi iğne yapraklı ağaçların yanı sıra meşe, çınar, kestane ve kızılgağaç gibi yapraklarını döken ağaç cinsleri de bulunur. Makilik alanları mersin, pınar meşesi, palamut meşesi, delice, kekik ve çalılıklar örter.

Volkanik plato görünümlü bölgede, tarım ve hayvancılığa dayalı üretim vardır. Tarımsal ürün olarak zeytin, üzüm ve meyve üretimi çoktur. Sahillerde balıkçılık geçim kaynağıdır. Yaylalarda ise hayvancılık gelişmiş olup en çok koyun yetiştirilmektedir.

Bölgede bulunan yerleşim merkezlerinin kökleri, tarihin belirsiz zamanlarına uzanır. Bu durum, bölgede bulunan kültürel değerlerin çeşitliliğini açıklar. Antik Çağda, kuzeyde Trakya, Dardaneller ve Propontus, doğuda Bithynia ve Phrygia, güneyde Lydia, batıda Lesbos Adası ve İonia Denizi ile sınırlanmış olan araştırma alanımız, Mysia olarak biliniyordu.

Mysia konusunda Bilge Umar, "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" kitabında şu bilgileri vermektedir:

"Mysia; Kuzeybatı Anadolunun aşağı yukarı bugünkü Balıkesir ilini oluşturan parçası ile Çanakkale ili Anadolu bölümünün Troas bölgesi (Troia kenti ve yakın yöresi) dışında kalan parçası. Mysia adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın Hellenleş-

me öncesi bir yerli kültürün dilinden gelmiş ve Hellen ağzına uydurularak Mysia biçimini almış bulunduğu konusunda kuşku yok ise de, adın öz biçimi ve anlamı tartışmalıdır." (Umar 1993, s.594).

Strabon ise Mysia sözcüğünü; "Anadolu'nun kuzeybatısında, kuzeyde Bithynia ve Propontus güneyde Lydia, batıda Ege Denizi, doğuda Phrygia ile sınırlanmış bölge" olarak açıklar ve o dönemin bölgesi hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Kyzikene'den Aisopos (Gönen Çayı) ve Granikos (Kocabaş Çayı) çaylarından, Abydos ve Sestos'a kadar uzanan bölge Propontis'in kıyı kısmıdır; diğer kısmı da Abydos'dan Lekton'a kadar Aleksandreia Troas, Tenedos ve İlion çevresinden oluşur. Bütün bu yerlerde İda Dağı Lekton'a kadar uzanır. Lekton'dan Kaikos Çayı'na ve Kanaia'ya kadar olan bölge; Assos'u, Adramyttion'u, Atarneay'ı, Pitane'yi ve Elaites Körfezini içerir. Bu yerlerin karşısında kıyı boyunca Lesbosluların adası uzanır. Bundan sonra Aiolis biter İonia başlar." (Strabon 1993, s.74).

Bölgede, günümüzde bilinen birçok antik kent ve yerleşim vardır. Troia, Apollonia, Assos, Kyzikos, Abydos, Astyra, Priapos, Aleksandreia Troas, Neandria, Gargara, Adramytteion, Antandros, Dardania, Lekton, Zeleia, Polikhna, Propontus, Apollon Smintheus gibi antik yerleşimler, bölgenin çok eskiden beri hareketli olduğunu kanıtlar.

Tarihsel süreç içinde, İlkçağdaki adıyla Mysia Bölgesi ve Hellespontos ile Byzantion ve Bosphorous, toplumsal ve kültürel hareketlilik açısından karşılaştırılırsa; araştırma alanımızın kuzeyinde kalan Çanakkale Boğazı ve Kuzeybatı Anadolu'nun, çok daha fazla hareketlilik içinde olduğunu gö-



rürüz. İstanbul Boğazı ve çevresini uzun dönem sıkı kontrol altında tutan Byzantion, Asya'dan Avrupa'ya ya da aksi yönde yapılan geçişleri daha elverişli olan Çanakkale üzerinden yapılmasına neden olur.

Zengin maden kaynakları nedeniyle bölge, antik çağdan beri çeşitli toplulukların ilgisi ni çekmiştir. Roma-Bizans döneminde yöneticilerin av alanı ve yaz aylarını geçirdikleri bölgelerdendir.

Tarih akışı içinde Orta Asya'dan başlayan Moğol yıkımından kaçan Oğuz boylarının Anadolu'ya yerleşmeleri sonucunda, Kuzeybatı Anadolu'nun sosyal çeşitliliğine yeni hareketler ve zenginlikler kazandırmıştır.

Yoğun Türkmen göçünü Anadolu'ya yönlendiren Selçuklular, Avşar, Beydili, Kınık, Bayındır, Çepni, Yıva, Bozulus, Akçakoyunlu, Karatekeli gibi Oğuz boylarının ülkenin Bizans ile olan uç sınırlarında yerleşmelerini uygun bulur.

Selçukluların Bizans sınırlarına yerleştirdiği Oğuz Boyları, Bizans ordusu içinde bulunan Türk kökenli Peçenek, Uz, Bulgar, Kuman, Avar askerleri ile olan kültür birliği nedeniyle gittikleri bölgelerde yabancılık çekmeden yörenin sosyo-kültürel çeşitliliğini zenginleştirmişlerdir.

"Anadolu'ya göçebe bir toplumun kolu olarak gelen Türkler, Bizans'ın yerleşik topluma göre çok hareketliydi. Her ne kadar askeri başarı sonucu da olsa, Anadolu'ya işgal, yağma ve ticaret amacıyla değil, yurt edinmek için gelmişlerdi. Kendilerinden önce orada bulunanlara, çağın gerektirdiği en insanca davranış içindeydiler. Çünkü zamanın Türk toplumu İshraki, Meşai, Şehabettin Sühreverdi, Hüseyin bin Mansur al Hallaç, Gazali, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre,

Mevlana, Şeyh Edebali, Şeyh Bedreddin gibi kişilerin ve onları yetiştiren öğretilerin bilicinde, doğru olanın aranması yönünde kendi özüne uygun, aydınlanmış olarak çağının ilerisindeydi. Öyle ki Avrupa'da Rönesans ışığını yakacak olan, İon ve Bizans kültürleri ile birlikte yaşamalarına rağmen yeterince faydalanma gereksinimi duymadılar. Zaten Türklerin sosyal düzenleri olsun, sanatları olsun farklıydı. Sözelimi, müzik konusunda, insanın içini bayıltan ve karmaşık kaideler içinde yapmacık duyarlılıkla, morumsu, inleyen nağmeler dinleyen Bizans'ın müzik beğenisine karşılık, yeni gelenler, kavallı, dümbelekli, sazları ile türkülerini söyler, davullu, zilli, zurnalı mehter müziği ile dünyaya meydan okuyorlardı.

Müzik alanındaki bu coşkunluğu, toplumun ortak özelliği olan, dokumalara, motif, desen, renk ve düzenlemelere aktaracak sanatçıların da olması normaldir." (Uğurlu 1991, s.78).

Prof. Dr. Ö. L. Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri" adlı kitabında, Anadolu'nun nasıl Türkleştiğini açıklamıştır. Barkan, bu kitabında "Aşık Paşazade Tarihi" adlı kitabı atıfta bulunarak; "Bacıyan-ı Rum" yani "Anadolu Kadınları" denilen bir teşkilattan bahsetmiştir. Daha önce hiçbir bilgimiz olmayan bu konuda Barkan şöyle yazmaktadır:

"Osmanlı İmparatorluğunun kurulmakta olduğu zamanda Anadolu'daki uç beylikleri medeni bir hayatın kaynağı olan Türk ve İslam dünyasının her tarafından gelmiş her sınıftan ve meslekten adamlarla doludur. İran, Mısır ve Kırım medreselerinden çıkan hocalar, orta ve şarki Anadolu'dan gelmiş Selçuki ve İlhani bürokrasisine mensup şahsiyetler muhtelif tarikatlerin mümessilleri İslam şövalye ve misyonerleri diyebile-



ceğimiz dervişler...Alpler, Alp Erenler, Gazi, Horasan Erenleri (Abdalanı Rum), Ahiyanı Rum (Anadolu Ahileri), Abdal, Baba ismini taşıyan ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında telkinatta bulunan delişmen tabiyatlı ve garip etvarlı dervişler bulunmakta idi." (Barkan tarihsiz, s.11).

Türklerin herkesçe bilinen Dünya Halı- Kilim ve El Dokuma Sanatları'nda ustalıkla yaptığı dokumalar; Anadolu'da gelişerek, geleneksel özelliği ile günümüze ulaşmış, karakteristik sanat örneklerindedir.

Selçukluların bölgeye akınlar düzenlediğini, Türkmen ve Yörüklerin yerleşimine ise Beylikler döneminde başladığı bilinmektedir.

"Kaynaklara göre 1261 yılında oluşan Moğol istilasından sonra, Selçuklu Devleti'nin Anadolu üzerindeki etkisi azalmıştır. Bu otorite boşluğu, yönetim merkezinden uzakta kalan ve özellikle Batı Anadolu'da uç beyliklerin kuruluşuna neden olmuştur." (Ölçer 1988, s.11-12).

Bölge, Karesi ve Aydınolu Beyliklerinin ilgisini çeker. Bir tarafta Karesi Beyliği bölgeye akınlarına devam ederken, diğer yanda 1332 tarihinde Aydınolu Umur Bey Kazdağı eteklerine hakim olur.

"Bölge, tarihsel süreçte Karesi ve Osmanlı Beyliği arasında el değiştirir. Karesi Beyi Aclan Bey 1337'de ölünce beylik, varislerden sadece iki kardeş arasında, Demirhan Bey ve Yahşi Bey arasında bölüşülür. Karesi Beyliği'nin Balıkesir bölümü Demirhan Bey'in, Çanakkale'den Bergama'ya kadar olan bölümü de Yahşi Bey'in yönetimine geçmiştir. Rumeli fethi için uzun zamandır bir koridor arayan Osmanlı Beyi Orhan Bey, Aclan Bey'in üçüncü oğlu Dursun Bey'i de ikna ederek, kardeşi Demirhan Bey'in yöneti-

mindeki Balıkesir bölgesini ilhak etmiştir." (Akdağ 1974, S.180).

"1357'de ise Yahşi Bey'in oğlu Süleyman Bey halen Çanakkale ile Bergama arasındaki bölgenin hakimidir. Daha sonra Bayramiç'in de içine girdiği ve Edremit Körfezi'ne kadar uzanan Çanakkale Bölgesi, (Agonya-Avunya Bölgesi) 1363'de Osmanlı Beyliği'ne ilhak edilmiştir." (Eren 1994, s.84).

"Araştırmamıza başladığımız Ezine-Ayvacı Yöresi, 1334 yılında fethedilen Kızılca Tuzla Kalesi'nden sonra önem kazanmıştır. Kaynaklara göre, Osmanlı Beyliği ile işbirliği yapan Karesi Bey'inin üçüncü oğlu Dursun Bey yöreyi, Orhan Bey'den istemiş ve Tuzla-i Behramiyye Sancağı'nı kurmuştur. Biga yarımadasının tümünü kapsayan bu sancağın merkezi, Kızılca Tuzla'dır." (Neşri tarihsiz, s.165).

XIV. yy. da bölge, beylikler yönetimine geçince bazı gelişmeler ortaya çıkar. Bölge halkı tarafından "yalı köyleri" olarak bilinen sahil köylerine iskeleler yapılmış ve deniz ulaşımı ile balıkçılık öne çıkarılmıştır. Ayrıca Kazdağı ormanlarından elde edilen kereste ile zeytin ve zeytinyağı, ihraç edilmiştir.

"Timur'un 1403 yılında gerçekleştirdiği Anadolu İstilas döneminde görülen ekonomik sarsıntı ve ağır vergi yükü, Celali isyanlarına neden olur. Üretimin düzenlenmesi ve isyanların dağıtılması için Anadolu'da zorunlu göçler yaptırılır. Bu zorunlu göçler sırasında, Boz Ulus'tan ayrılan bir grup Balıkesir, Aydın, Saruhan, Menteşe, Muğla, Hamit, Teke, Hüdavendigar, Alaiye, Biga ve İçel'in yanı sıra Ege'deki adalara da göç eder." (Ölçer 1988, s.12-13).

"Anlaşıldığı gibi yeni iskanlar alan Avunya bölgesinde ve özellikle güney sahillerinde yaşayan halkın çok mağduriyet içinde ol-



duğu, bölgedeki nüfusun azaldığı ve hatta bazı köylerin 12 haneyi geçmediği aktarılmaktadır. Aynı kaynaklara göre, XVI. yy, başlarında sahillerde daha çok Bizans (Rum) köylerinin, iç kısımlarda ise Türkmen köylerinin yer aldığı belirtilmektedir." (Cook 1973, s.275).

"Çanakkale ilinde, XVI. yüzyılda uygulanan zorunlu iskanlar ile oluşmuş, 150'den fazla köy bulunur. Yörede yapılan son iskan uygulaması, 1843-1873 tarihindedir. Bursa, Balıkesir ve Çanakkale Yörükleri genellikle bu tarihte yerleşik düzene geçmişlerdir. Bu yıllarda Çanakkale yöresinde kurulan Yörük köyü 200'den fazladır." (Eren 1994, s.58).

Bölge, günümüzde Çanakkale il sınırları içinde olup kültürel zenginliğini korumaktadır. Yörede tarihin her döneminde devam etmiş olan sosyal hareketlilik sonucu oluşan zengin kültürel çeşitlilik, etnografik sanat örneklerinde görülür. Bu bağlamda çeşitli zamanlarda bölgeye gelen Balkan, Kırım ve Kafkas göçmenleri, Manav, Yörük, Türkmen, Çepni, Pomak, Arnavut, Gürcü ve Çerkezlerle kültür bütünlüğü içinde ayrıcalıklarını geleneksel el sanatlarına yansıttıkları izlenmektedir.

Günümüzde Çanakkale ilinin Anadolu yakasındaki ilçeleri olan ve Avunya Bölgesi'ni kapsayan Lapseki, Çan, Biga, Bayramiç, Ezine, Ayvacık ve Yenice ilçe sınırları içinde kalan bölge, araştırılması düşünülmüştür. Avunya halı ve el dokumalarının üretildiğini tahmin ettiğimiz bu bölgede Ezine, Ayvacık ve Bayramiç yöreleri ele alınmıştır.

Çanakkale Yöresi Halıcılığı hakkında, Muğla Üniversitesi, Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu'nda verdiği konferansta, Öğr.Gör.S. Senem Uğurlu şu bilgileri vermiştir:

"Çanakkale, Kuzeybatı Anadolu Halıcılığının üretim yerlerinden biridir. Günümüze ulaşan Çanakkale desenlerinin pek çoğu yörede halen dokunmaktadır. Geleneksel Anadolu halı bölgeleri içinde Çanakkale yöresi halıcılığı, desen ve kompozisyon yönünden özgünlüğünü günümüze kadar korumuştur. Selçuklu Döneminde Batı Anadolu'ya yerleşen Yörük ve Türkmenlerin Kazdağı ve çevresindeki yoğunluğu, giderek artmıştı. Bektaşilik ile birlikte Şamanizm inancının izlerinin Yörük ve Türkmenler arasında devam ettiği görülmektedir. 1306 yılında Karesi Bey, Balıkesir'i merkez yapmış ve Bergama, Bigadiç, Ayvacık, Sındırgı, Manyas, Edremit, İvrindi ile Gördes'i beyliğinin sınırları içine katmıştır. Ayrıca bu bölge, 1353 yılından itibaren Osmanlı Devletinin önemli etki alanlarından biri olmuştur.

3. Yörenin sosyolojik yapısı ilginçtir. Çanakkale Boğazı dolayısıyla Asya-Avrupa bağlantı yolu üzerinde bulunması, yöreye hareketlilik getirmekteydi. Hititler, İyonlar, Asya ve Avrupa kökenliler, ordu ile gelen İranlılar, Makedonyalılar, Romalılar ve Araplar, Türkopollar, Kazaklar, Türkmen ve Yörükler, yöreye gelip giden ve yerleşenlerin başlıcalarıdır. Anadolu Selçukluları döneminden beri yöreye yerleşen Türkmen ve Yörüklerinde; Tahtacı, Sarı Saltuk, Çepni, Sarıkeçili, Tekeli gibi farklı boylardan oldukları bilinmektedir. Son dönemlerde Balkan Harbi sonucunda Yugoslavya, Makedonya, Bulgaristan ve Kafkasya'dan gelenlerin iskan edilmeleri ile yörenin bugünkü renkli sosyolojik yapısı oluşmuştur.

19. yüzyılın sonuna doğru, Türk Halıcılığı sanatsal değerini yitirerek, yabancıların ilgisi yüzünden ticari özellik kazanmıştır. Batı Anadolu'da yabancıların kurdukları işletmeler, ticari halıcılığın yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca cami, türbe, mescit ve



evlerde bulunan antika halıları çeşitli yollarla ele geçirip ülkemizdeki desen örneklerini azaltmışlardır. Çanakkale yöresi halıcılığı, bu zor dönemden etkilenmiş, halıların bir kısmında makine bükümü iplik kullanılmış, halı tüccarlarının getirdiği yabancı desenler dokunmuş, dokunan halılara iyi ücret ödenmemesi ve dokuyucu emeğinin karşılığını alamaması yüzünden ipliklerin boyanmasında sentetik boyarmaddeler kullanılmış, halıların kontrolü ucuz işçilik yüzünden ihmal edilmiş ve Çanakkale Halıcılığı gerilemiştir. Tüm bu olumsuz koşullara karşın, yöredeki dokuyucular ellerindeki malzemeyle halı ya da kilim dokumuşlar. Ucuz ücrete rağmen bu dokumaları satmaya çalışmışlardır. Özet olarak, Türk halıcılığında her yerde görülen yozlaşma, Çanakkale’de de vardır. Çanakkale’nin olumlu bir özelliği, halı dokuyucularının eğitim kurumları ile yapmış olduğu çalışmalar, yöredeki halıcılığın günümüz koşullarına uyumu için model oluşturmuştur.

Genellikle kapalı ekonomiye sahip olduklarından çoğu eşyalarının kendileri üretirlerdi. Göçebe yaşamdan isteyerek ya da zorla vazgeçmiş olsalar bile dokumlardaki motiflerin geometrik formları bozulmamıştır. Kolayca akılda kalabilen şekilde motifleri biçimlendirmişlerdir. Geometrik olan motifler simetri kurallarına göre kolayca akılda tutulmuş ve kullanan kişilerin ayrıcalığını yani toplumsal statüsünü belirlemiştir. Örneğin Çanakkale’de bazı desenler dokunduğu yer ya da günlük kullanımda en çok kullanılan yer adı ile de tanınmaktadır.

Ayrıca Yörükler dokudukları halıları, kendi gereksinimlerinden ziyade pazarda satmak için dokumuşlardır. Parasal yönden sıkıştıkları zaman satabilmek için Yörük kızının çeyizinde en az iki ya da üç adet halı bulunmaktadır. Halıları kullanım eşyası olarak kullanmadıkları için ipliklerin renklendiril-

mesinde, maliyeti düşürmek ve iş gücünü azaltmak için yörede “deli boya” olarak tanınan sentetik boyarmaddeler kullanmışlar ya da bunları doğal boyarmaddeler ile karıştırarak ipliklerini boyamışlardır. Buna karşın kendilerine kullanım eşyası olarak dokudukları kilim, cicim, zili (Yörede “sili” olarak isimlendirilmiştir) gibi havsız kirkitli dokumaların ipliklerinin boyanmasında ise doğal boyarmaddeler kullanmışlardır. Genellikle kapalı ekonomiye sahip olmaları, kullanım eşyalarını kendilerinin yapması sayesinde, dış etkilerden uzak kalan Yörük ve Türkmen kültürü fazla değişmemiştir. Örneğin, Ayvacık ilçesinin köyleri olan Çamkalabak, Çamtepe, Kaşkaya ve Yukarıköy gibi köylerde yaşayanların yakın dönemde yerleşik düzene geçtikleri bilinmektedir. Oturdıkları evlerin düzenleri, “topak ev”in yerleşim düzeni gibidir ve tek odalıdır. Göçebe yaşamdan isteyerek ya da zorla vazgeçmiş olsalar bile, halılarındaki geometrik formlar bozulmamış ve motifler kolaylıkla akılda kalmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun döneminden beri Çanakkale Yöresi il, ilçe ve köy cami, mescit ve türbelerinde biriken pek çok halı ve kilim; Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce toplanmış, temizlikleri yapılmış, envanter kayıtları tutulmuştur. Bu halı ve kilimler, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün galerilerinde zaman zaman sergilenmektedir.

Çanakkale Halılarının zemini rengi, genellikle koyu kırmızıdır. Yörede yeni dokunan halıların zemin rengi, halıda kullanılan renklere göre değişmektedir. Halılarda açık-koyu renk değerleri ile zıt renkler birlikte kullanılmıştır. Eski yöre halıları incelense, kontürlerin çoğunlukla siyah, bordür zeminlerinin de beyaz olduğu görülür. Halılarda kırmızı, mavi, sarı ve yeşilin farklı renk değerleri ile beyaz, siyah ve mor renk kullanılmaktadır.



Çanakkale Yöresinin eski halılarında üç sıra atkı ve kalın ilmelik iplikler kullanılmış olması, motiflerin geometrikleşmesine yardımcı olmuştur." (Uğurlu 2002, s. 3-5).

Halı literatüründe "Çanakkale Halıları" olarak bilinen halılar, genellikle Ezine- Ayvacık yöresi halılarıdır. Bu konuda, Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü'nün 17-18 Mayıs 2000 tarihinde düzenlenen "III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları" sempozyumuna Öğr.Gör.Eşref Bülent'in sunmuş olduğu "Ayvacic ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri" başlıklı bildiride, Çanakkale Halıları hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Yörede yapılan araştırmalardan, Ezine'nin halı bölgesi olmadığı anlaşılmıştır. Yakın zamanda Ezine'de görülen dokuyucuların ise Ayvacık kökenli olduğu veya Ayvacık'lı dokuyucular ile aile bağları bulunduğu saptanmıştır. Ayvacık Halılarının, Ezine Halısı olarak adlandırılmasına, Ezine'li tüccarların Ayvacık Halılarını önceden beri pazarlamaları neden olabilir. Bazı yöre halılarımızın da benzer şekilde, satıcıya veya satış yerine atfen adlandırıldıklarını görmekteyiz.

Bazı kaynaklarda ise Ayvacık Halıları, Çanakkale Halısı başlığında tanıtılmaktadır ki, bu da başka bir yanılgıdır. Çünkü, Çanakkale'nin Ayvacık dışında, başka halı yöreleri de vardır. Bu yöreler; Çan, Bayramiç ve Yenice ilçeleri ile köyleridir. Yörelerde dokunan halılar ilçe isimleri ile tanınır.

Çan, Bayramiç ve Yenice ilçelerinin bulunduğu bölgeye Agonya denir. Agonya ismi; antik Aiolis veya Aiolia adından gelmektedir. Çan, Bayramiç ve Yenice halılarına Agonya Halıları da denir. Bu adlandırma bölgenin ismine atfen yapılmıştır...Sonuç olarak, Çanakkale Halıları başlığı kapsamında; sadece Ayvacık Halıları değil, ayrıca

Çan, Bayramiç ve Yenice halıları da verilmelidir. Çanakkale halılarında görülen bu karışıklık için araştırmaların tekrarlanmasında ve bu karışıklığın düzeltilmesinde yarar vardır." (Bülent 2000, 26-27).

Çanakkale Halıları'nın çözgü, atkı ve ilmesi yündür. Kaliteleri kabadır. Genellikle 17x19 ilme/dm2 veya 21x27 ilme/dm2 "Kaba Yörük Halısı" olarak bilinen kaba kalitedir.

Öğr.Gör.Eşref Bülent'in sunmuş olduğu "Ayvacic ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri" başlıklı bildiride Çanakkale Yöresi Halıcılığı hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Ayvacic yöresinde yatay ilme sıralarına "din", dikey ilme sıralarına ise "sıyırdım" denilmektedir. Bazı kaynaklarda çoğu kez, ilmenin atıldığı iki çözgüye; "bir dinlik çözgü" anlamında kullanılmakta, fakat sadece çözgü denilmektedir. Bu ifade karışıklığa neden olmaktadır. Çünkü, tekstil terminolojisinde çözgü sözcüğü; bir adet doku elemanının karşılığıdır ve grup yerine kullanılamaz. "Sıyırdım" yerine kullanılan sıra sözcüğünün ise ilme ile ilintili özel bir anlamı yoktur. Sonuç olarak, halı geometrisini ilme cinsinden açıklayan "din" ve "sıyırdım" sözcüklerinin, halıcılık terminolojisine katılması yararlıdır." (Bülent 2000, s.32).

Son dönemlerde bölgede oluşturulan çeşitli kooperatif ve vakıflar aracılığı ile bölge halılarının, ilme sıklığı yanında malzemesi, boya ve desen yönünden kalitesi yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda ilme ipliklerini renklendirmede doğal boyaların kullanımı özendirilmektedir. Çanakkale ilinde 1982 yılından bu yana, önceleri Trakya Üniversitesi, Çanakkale Meslek Yüksekokulu, Halıcılık ve Desinatörlüğü, daha sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde eğitim veren Ayvacık Meslek Yüksekokulu, Halıcılık programı; yöredeki geleneksel dokumacılığı, bilinçli bir şekilde



ele alarak, evrensel değerlere yönlendirmektedir.

Çeşitli tarihlerde, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık Meslek Yüksekokulu, Halıcılık Programı öğretim elemanları ve öğrencilerinin katılımı ile, yörede yerleşim birimlerine yaptığımız alan çalışmalarında; yörenin bilinen halı tiplerinden farklı desenlerde halılara rastlanmış ve değerlendirme aşamasında kullanılmak üzere belgelenmişlerdi.

4. Bilgi toplama ve derleme aşaması sonucunda; yörede bilinen ve üretilen halıların dışında farklı bir grup oluşturan, yurt dışı yayınlarda "Avunya" olarak geçen halıların varlığı tespit edilmiş oldu.

Yapılan ön değerlendirme sonucunda; bölgede bilinen halı grubu dışında kalan bu halıların, yörede farklı bir grup oluşturan "Avunya Halıları" oldukları sonucuna varılmıştır.

Bundan sonra yapacağımız çalışmaları; Çanakkale ilinin Çan, Bayramiç, Yenice ilçeleri ve Balıkesir ilinin Gönen ilçesi ile dokuma yapılan köylere yoğunlaştırarak, "Avunya Halı ve El Dokumaları" konusunda bilgi toplamak amacıyla, bu konuda ilk araştırma raporumuzun yazılım çalışmaları yanında, Avunya halı tiplerinin motif, kompozisyon, renk ve teknik özelliklerini netleştirecek teknik ve görsel belgeleme çalışmalarına devam edilecektir.

## 5. KAYNAKÇA

AKDAĞ, Mustafa 1974, *Türkiye' nin İktisadi ve İhtimai Tarihi*, Cilt : I. Cem Yay., İstanbul.

BARKAN, Ömer Lütfi tarihsiz, *Kolonizatör Türk Dervişleri*. Hamle Basın Yayın Organizasyon ve Dış Tic.Ltd. Şti., İstanbul.

BÜLENT, Eşref 1997, *Çanakkale Deniz Müzesi Çimenlik Kalesi Fatih Camisi Halıları*.

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Sanatları Anasanat Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

BÜLENT, Eşref 2000, *Ayvacık ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri*, "III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları" sempozyum kitabı. Konya, Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü 17-18 Mayıs 2000.

COOK, J.M.Cook 1973, *The Troad An Archaeological and Topographical Study*. Oxford.

EREN, Ramazan 1994, *Çanakkale İli'nin Tarihindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri*. Çanakkale Seramik Fab. Yay., İstanbul.

NEŞRİ, Mehmet tarihsiz, *Kitap-ı Cihan Nüma*, Cilt : I. Çeviren: F. Reşit Ünat, A. Mehmet Köymen, Atatürk K.D.T.Y.K. Kurumu Yay., Ankara.

ÖLÇER, Nazan 1988, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi*, Kilimler Eren Yay., İstanbul.

STRABON, 1993, *Coğrafya Anadolu* (Kitap XII, XIII, XIV).(çev. Prof. Dr.A. PEKMAN) Arkeoloji ve Sanat Yayınları. S.84.

UĞURLU, Aydın 1991, *Anadolu Dokumalarında Motif Felsefesi*, Tekstil ve Mühendis. Sayı:26 , 76-82, Bursa, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını.

UĞURLU, Servet Senem 2002, *Ege Bölgesi Halıcılığı (Çanakkale Halıcılığı)*, Muğla Üniversitesi Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu Konferanslar Dizisi. 29.11.2002/Cuma, N. Zeki BORA Konferans Salonu, Milas.

UMAR, Bilge 1993 (2. Baskı), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Yurt Ansiklopedisi, C.III, (1982) s. 1826; *Çanakkale-1973 İl Yıllığı*. Çanakkale: Çanakkale Valiliği İ.Ö. İ. Yay., 1973, s.50.



## LEVHA 1



res. 1: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halı örneği. Boyutlar: 77x126 cm. (Bkz. Desen 1), Dia: Öğr. Gör. Eşref Bülent.



res. 2: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halı örneği. Boyutlar: 91x133 cm. Dia: Öğr. Gör. Eşref Bülent



res. 3: Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi Müftülüğü'nde 1960 yılından beri korunan, Ayvacık İlçesi, Adatepe Köyü'nden getirildiği bilinen iki halı namazla, araştırmamıza konu olan Avunya tipi halı örneklerindedir. Resim bu halılardan birini göstermektedir.



res. 4: Halı konusunda yurt dışı yayınlarda "Avunya" tipi halılardan bahsedilmektedir. Resim "Le Tapis Turc" adlı halı kitabında 1900 yılına tarihlendirilen Avunya halısını göstermektedir.





res. 5: Konya Müzesi'nde bulunan XIX. yy.'a tarihlendirilen Çanakkale halısı, Avunya Halı Grubu özelliklerindedir. Boyutlar: 110x120 cm.



res. 6: Çanakkale İli, Bayramiç İlçesi, Hadımoğlu Konağı'nda sergilenen halı ve el dokumaları arasında; Avunya tipi halı örnekleri bulunmaktadır. Dia: Öğr. Gör. S. Senem Uğurlu.



res. 7: Yöredeki köylerde dokunan halılar, Cuma günleri kurulan Ayvacık Pazarı'nda sergilenerek satılır. Dia: Öğr. Gör. S. Senem Uğurlu.



res. 8: Ayvacık Pazarı ve her yıl 26-31 Mayıs tarihlerinde kurulan Ayvacık Panayuru, çeşitli dokuma ürünlerinin sergilenmesine ve satılmasına neden olur.



### LEVHA 3



res. 9: El dokumacılığının devam ettiği yörelerde bu iş koluna bağlı olarak, çeşitli mesleklerin devamı sağlanmaktadır. Resim Ayvacık İlçesi, Süleymanköy'de, Pınar meşesi ağacından ahşap kirkit yapan ve 2001 yılında ölen Mustafa Gezgin ustayı göstermektedir.



res. 10: Yörede Şamanist inanç izlerine sık rastlanır. Ayvacık'ta "Tekke Dedesi Koruluğu" günümüzde de kutsallığını ve önemini korumaktadır. Dia: Öğr. Gör. S. Senem Uğurlu.

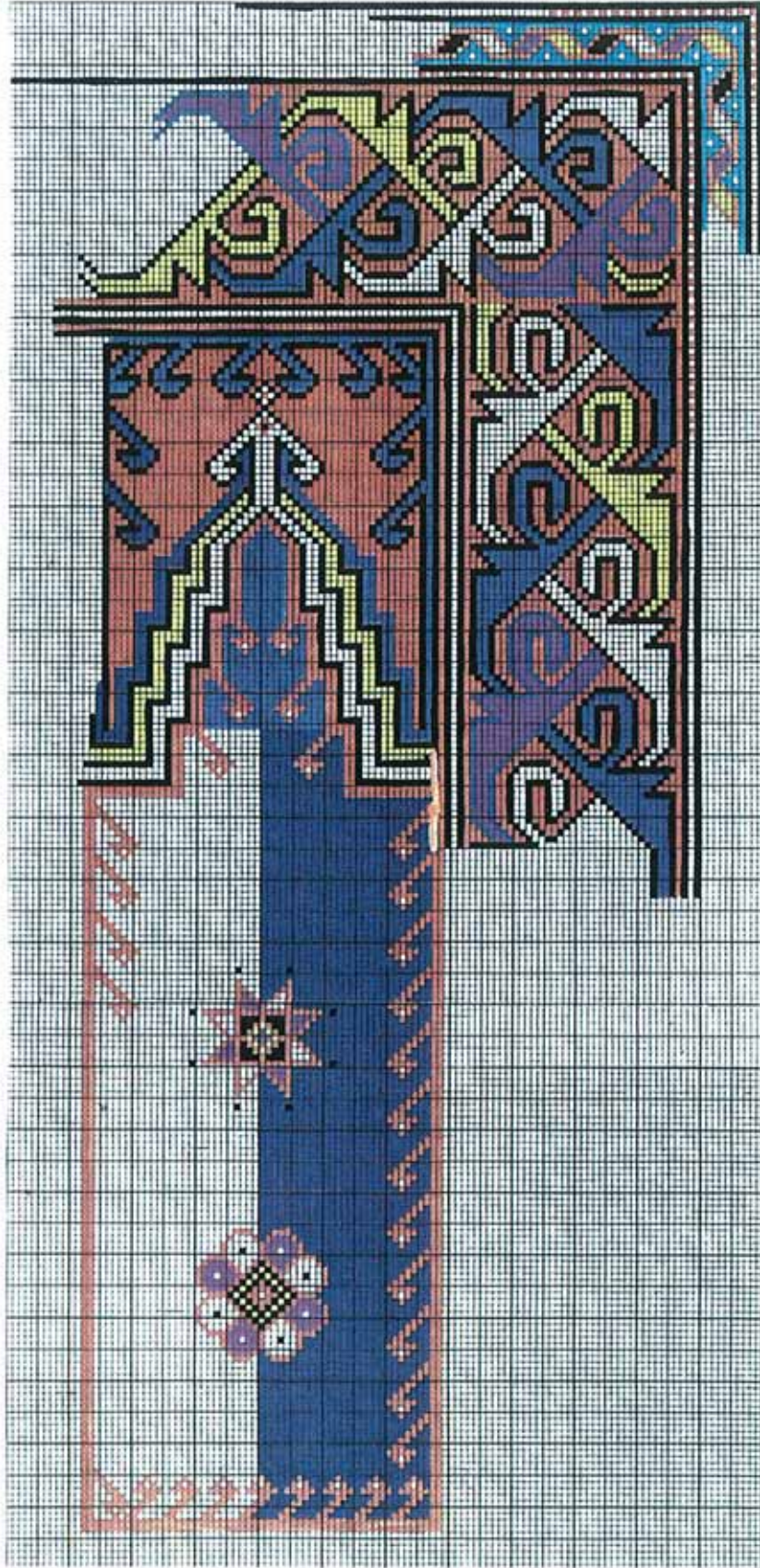


res. 11: 1982 yılından beri geleneksel sanatlara ve halı dokumacılığına yönelik, önlisans düzeyinde halı desinatörlüğü eğitimi veren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık Meslek Yüksekokulu, el dokumacılığının gelişimi ve devamı için bilimsel veriler toplamakta ve belgelenmeler yapmaktadır. Resim Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi, Çamkalabak Köyü, Merkez Mahallesi'ne yapılan ziyareti göstermektedir.



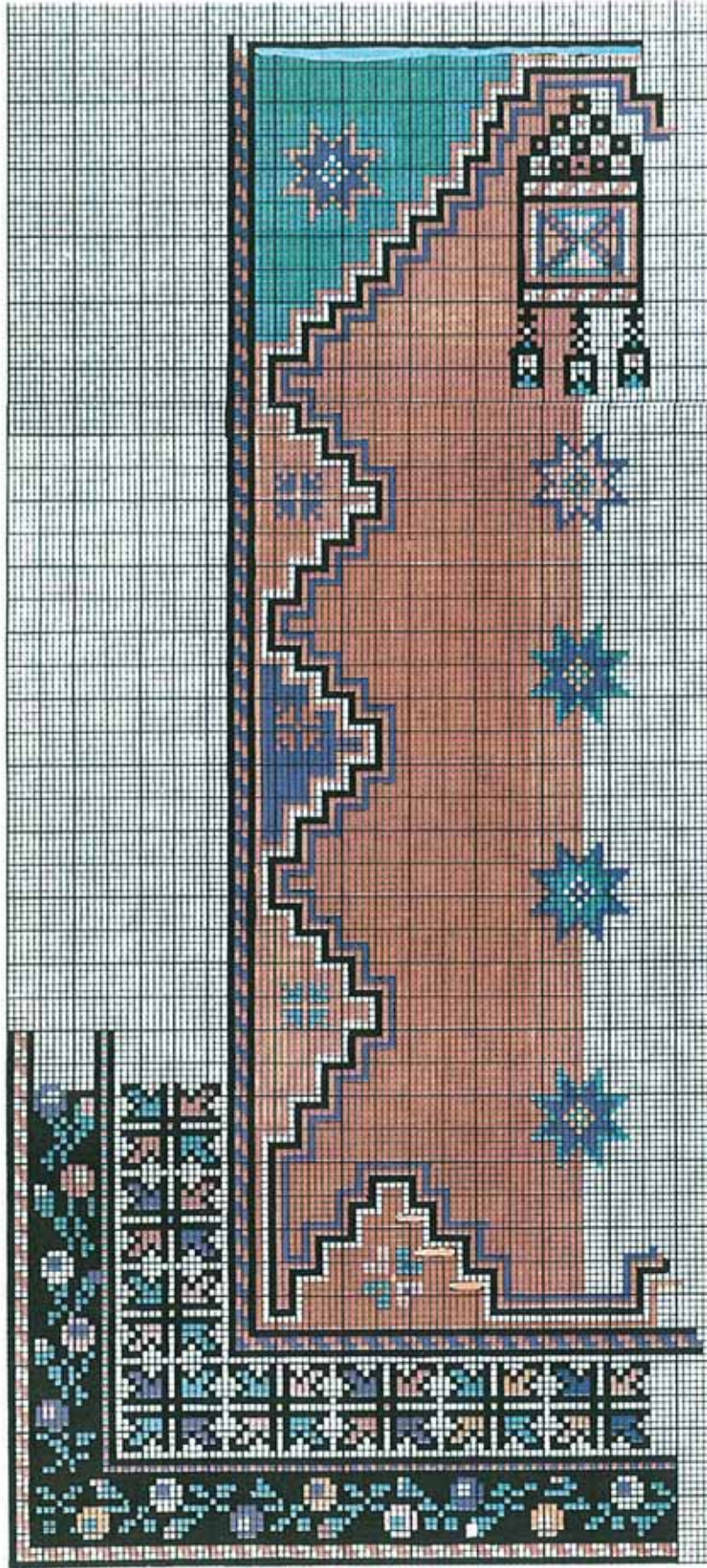
res. 12: Ayvacık İlçesi müftülüğünde bulunan halılardan biri. Ayvacık ilçesi müftülüğünde 1960 yılından beri korunan, Ayvacık İlçesi Adatepe köyünden getirildiği bilinen iki halı namazlık, araştırmamızı konu olan Avunya tipi örneklerdendir.





desen 1: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halının kareli desen kağıdına çalışılmış teknik tasarımı.  
Boyutlar: 77x126 cm. (Bkz. Dia 1)  
Kalite: 21x24 ilme/dm  
Desen: Öğr. Gör. Eşref Bülent





desen 2: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halının kareli desen kağıdına çalışılmış teknik tasarımı, Boyutlar: 91x133 cm. (Bkz. Dia 2), Kalite: 18x20 ilme/dm<sup>2</sup>, Desen: Öğr. Gör. Eşref Bülent